

Livsdyrkare, modernist, östgöte

Första studien om Gustav Sandgren

Recension av Ulf Boëthius: *Jag är ingenting, ett fladder, jag är ung. Barn, ungdom och modernitet i Gustav Sandgrens tidiga författarskap* (2004). Gidlunds, 352 s.

Av Mikael Askander

[Länk till presentation av Mikael Askander](#)

År 1929 gavs antologin *5 unga* ut på Bonniers förlag. Den skulle komma att bli en milstolpe i den moderna svenska litteraturen. Gruppen Fem unga bestod av Erik Asklund, Josef Kjellgren, Artur Lundkvist, Harry Martinson och Gustav Sandgren.

Genom åren har Martinson och Lundkvist varit föremål för stort intresse. De blev båda invalda i Svenska Akademien, och Martinson fick som bekant Nobelpriset 1974. I den omtalade gruppen är det bara Sandgren som inte har blivit omskriven i någon avhandling, biografi eller annan typ av studie. Fram till nu, vill säga. För när Ulf Boëthius monografi, *Jag är ingenting, ett fladder, jag är ung. Barn, ungdom och modernitet i Gustav Sandgrens tidiga författarskap*, nu utkommer på Gidlunds förlag fyller den tveklöst en lucka i svensk litteraturhistorieskrivning.

Genombrott på 1950-talet

Boëthius har siktat in sig på den unge Sandgrens författarskap, främst 1930-talet. I centrum står relationen mellan å ena sidan modernitet och modernism, å andra sidan det tydliga intresset för barn och ungdom som återfinns hos Sandgren. Det är inte bara barn- och ungdomsböckerna som går igenom; även Sandgrens modernistiska romanexperiment och självbiografiskt präglade berättelser som ställer barndom och ungdom i fokus tas upp till behandling. Boëthius söker bland annat svar på frågan om huruvida den litterära modernism som Sandgren tillhörde också kan avläsas i hans barn- och ungdomsböcker.

Sandgrens genombrott som barnboksförfattare kom först på 1950-talet, med böckerna om Kajsa Rutlapp och katten Jaum. Men redan på 1930-talet skrev han sina viktigaste bidrag på fältet. Bland annat var Sandgren sannolikt den förste som förde in rymdteknik i svensk barn- och ungdomslitteratur i böcker som *Den okända faran* (1933) och *Resan till Venus* (1934).

Sandgren föddes och växte upp i trakterna kring Ljungsbro i Östergötland. I sin ungdom arbetade han på Cloettas chokladfabrik. Han var dock en drömmare och en visionär och sökte sig därför till konsten: dels musicerade han, dels började han tidigt skriva. Så småningom kom han att etablera kontakt med Asklund, Kjellgren och Lundkvist i huvudstaden. Och så började gruppen Fem unga ta form. Boëthius visar övertygande att Sandgren var gruppens mest politiska och estetiska vildhjärna, full av visioner och litterära experiment. Den livsdyrkande östgöten framstår också som outsiders i gänget; det var ett outsiderskap grundat på geografiska, ideologiska och åldersmässiga faktorer.

Sandgrens debut var avklarad redan innan *5 unga* hade kommit ut, i form av den starkt kritiserade romanen *Gunnar* från samma år. Sandgren var under långa perioder i sin karriär oerhört produktiv. Som exempel kan nämnas just det 1930-tal som Boëthius i första hand uppehåller sig vid; under detta decennium gav Sandgren i genomsnitt ut mer än en bok per

år. Utöver romaner, diktsamlingar och pojkböcker skrev han dessutom musikrecensioner och radiopjäser.

Som alltid kan man sakna ett och annat när ett liv, ett författarskap, och en tid i kultur- och litteraturhistorien skildras. I fallet med Boëthius Sandgrenstudie saknas en del biografiska uppgifter. Boëthius är till exempel i mina ögon på tok för sparsam med uppgifter om hur länge Sandgren var gift med någon, hur många barn han hade, hur många syskon han hade, namnen på dessa – liksom på modern – etc. Närmast anmärkningsvärt framstår det faktum att man i den första boken om Sandgren inte finner namnet Ria Wägner nämnt en enda gång. De båda författarna var ett par under många decennier, de fick barn tillsammans och skrev ett flertal reseböcker ihop.

Vidare notera jag en del slarvigheter – som man förvisso inte med nödvändighet bör tillskriva undersökningens författare – men som likväl stör läsarens intryck. Jag hittar inga stavfel, men väl en hel del skrivfel och grammatiskt slarv i framställningen. Dessutom stämmer inte alla sakuppgifter till hundra procent; av litteraturförteckningen framgår inte att *5 unga* gavs ut på Bonniers. Ett annat exempel: Sandgrens sciencefictionroman för ungdom, *Resan till Venus*, gavs ut 1934, inte året innan, som det står i Boëthius litteraturförteckning. Detta må vara petitesser, visst, men det finns, menar jag, ändå lite för många av den här sortens skönhetsfel för att man som läsare ska vara helt nöjd och belåten.

Kluven inför det moderna

Fem unga, liksom många andra författare från 1920- och 1930-talen, drabbades av en tydlig ambivalens inför det moderna. I Fem ungas fall märks denna kluvenhet tydligt i dyrkan av maskiner och annan ny teknik, larmande storstäder och internationaliseringstendenser – samtidigt som de också var primitivister och livsdyrkare, och därmed bejakare av ett mer ursprungligt äkta liv närmare naturen och sexualiteten. Boëthius visar att Sandgren var den allra mest ambivalente och kluvne av de unga författarna. Samtidigt skulle jag vilja efterlysa åtminstone någon referens till forskare som Anna Williams eller Martin Kylhammar som i liknande sammanhang har pekat på dessa modernitetens motsägelser bland 1930-talets författare och poeter.

Trots de invändningar som antytts ovan vill jag verkligen understryka hur njutbar och intresseväckande Boëthius framställning är. Det är flyhänt och engagerat skrivet, inte bara om Sandgren och hans verk utan också om så mycket annat runtomkring. *Jag är ingenting* blir på så sätt en synnerligen rik presentation av ett författarskap; rik på historiska, kulturhistoriska och litterära inblickar och utblickar. Särskilt lyckosam förefaller mig redogörelserna av tiden just före och åren strax efter utgivningen av *5 unga* vara. Här presenterar Boëthius – inte minst genom de talrika brevväxlingar mellan gruppens aktörer som finns bevarade för eftervärlden – en påfallande levande bild av konflikter, diskussioner och tankegodis som kom att forma Fem ungas intåg på och framfart över den svenska litteraturens marker. Dessa marker skulle aldrig mer bli sig lika. Modernismen hade kommit till Sverige, och en av tidens röster tillhörde tveklöst Sandgren.

© [Mikael Askander](#)